

ISLOM MOLIYASI: MILLIY IQTISODIYOTNI DIVERSIFIKATSIYA QILISHNING YANGI BOSQICHI

Maxmudov Anvarjon Maxmudovich

Farg‘ona davlat texnika universiteti, katta o‘qituvchi

anvar_maxmudov1968@mail.ru

Xaydaraliyeva Farog‘at Abdumalik qizi va

Rahmonova Noila Olamnazar qizi

Farg‘ona davlat texnika universiteti

72-24 M va MT guruh talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston moliya bozorini diversifikatsiya qilishda islom moliya tizimining o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Maqolada an’anaviy va islomiy bank tizimlarining farqlari, aholining moliyaviy faolligini oshirishdagi statistik ko‘rsatkichlar hamda mamlakatimizdagi ilk kashshof loyihalardan biri — IMAN platformasining bozorga ta’siri yoritilgan. Shuningdek, islom moliyasini joriy etishdagi mavjud to‘siqlar va istiqbolli rejalar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: Islom moliyasi, diversifikatsiya, IMAN, Murabaha, Musharaka, Sukuk, O‘zbekiston bank tizimi, halol investitsiya, FinTex.

O‘zbekiston iqtisodiyoti bugungi kunda chuqur tarkibiy islohotlar davrini boshdan kechirmoqda. Milliy moliya tizimini rivojlantirishning strategik yo‘nalishlaridan biri — bu islomiy moliya asboblari joriy etishdir. Bu nafaqat aholining diniy ehtiyojlarini qondirish, balki iqtisodiyotga yangi kapital oqimini jalb qilish va moliyaviy xizmatlar ko‘lamini kengaytirish demakdir.

Islom moliyasi “pulni pulga sotish” (foiz) emas, balki real aktivlar bilan savdo qilish yoki loyihalarda sherik bo‘lishga asoslanadi. Bu tizimda bank mijozning qarzdori emas, balki hamkori sifatida namoyon bo‘ladi.

1-jadval

An’anaviy bank va Islomiy moliyani bir biridan farq qiluvchi xususiyatlari

Xususiyati	An’anaviy bank	Islomiy moliya
Asosiy vosita	Pul (qarz va foiz)	Real aktiv (tovar, mulk, xizmat)
Daromad manbai	Foiz (Ribo)	Foyda va zarar ulushi, ustama
Xavf-xatar	Faqat mijozda	Bank va mijoz o‘rtasida bo‘linadi

Investitsiya sohasi	Har qanday daromadli soha	Faqat shariat ruxsat bergan sohalari
---------------------	---------------------------	--------------------------------------

Tahlillarga ko‘ra, O‘zbekistonda aholi va kichik biznes subyektlarining katta qismi diniy e‘tiqodi tufayli an‘anaviy kreditlardan foydalanmaydi.

Moliyaviy inkluzivlik: Aholining qariyb 40% dan ortig‘i diniy sabablar bilan bank tizimidan uzoqlashgan.

Investitsion salohiyat: Islomiy moliya vositalari joriy etilsa, bank tizimidagi omonatlar hajmi qo‘shimcha \$2-3 mlrd ga o‘shishi prognoz qilinmoqda.

Bozor sig‘imi: O‘zbekiston aholisining 90% dan ortig‘i musulmon bo‘lib, bu islomiy moliya mahsulotlari uchun dunyodagi eng katta va “to‘yinmagan” bozorlardan biridir.

Global tajriba: Malayziya va Qozog‘iston modeli. O‘zbekiston uchun islom moliyasini joriy etishda Malayziya tajribasi andoza bo‘lishi mumkin. Malayziyada an‘anaviy va islomiy moliya tizimlari parallel ravishda rivojlangan bo‘lib, bugungi kunda mamlakat bank aktivlarining 30-40% qismi aynan islomiy darchalarga to‘g‘ri keladi.

Qo‘shni Qozog‘istonda esa “Astana” xalqaro moliya markazi (AIFC) orqali islomiy investitsiyalarni jalb qilish bo‘yicha katta qadamlar tashlandi. O‘zbekiston ham o‘z navbatida, Toshkent xalqaro moliya markazini tashkil etish orqali Yaqin Sharqning “bo‘sh turgan” kapitalini jalb qilish imkoniyatiga ega.

IMAN: Mahalliy FinTex inqilobi. O‘zbekistonda islom moliyasini amaliyotga tatbiq etishda IMAN (Iman Pay va Iman Invest) loyihasi yorqin misoldir. Ular mahalliy bozorda quyidagi o‘zgarishlarni amalga oshirdi.

Ishonch ko‘prigi: Xalqaro shariat ekspertlari va O‘zbekiston musulmonlari idorasi fatvolari asosida ish boshlab, aholida tizimga ishonch uyg‘otdi.

Raqamli qulaylik: IMAN Pay orqali minglab foydalanuvchilar maishiy texnika va qurilmalarni Murabaha (ustama haq evaziga muddatli to‘lov) asosida sotib olmoqdalar.

Investitsiya madaniyati: IMAN Invest platformasi orqali oddiy fuqarolar o‘z jamg‘armalarini halol biznes loyihalariga tikib, sherikchilik asosida foyda ko‘rishni boshladilar.

Diversifikatsiya yo‘llari: Sukuk va fond bozori. **Maqsadimiz iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish ekan, faqat bank bilan cheklanmaslik lozim:**

Sukuk (Islomiy obligatsiyalar): Davlatga tashqi qarzni oshirmasdan, yirik infratuzilma loyihalarini (yo‘llar, elektr stansiyalari) moliyalashtirish imkonini beradi.

Fond bozori: Toshkent fond birjasida islomiy indeksni joriy qilish aholining aksiyalarga bo‘lgan qiziqishini oshiradi.

Mavjud muammolar va to'siqlar. **Islom moliya tizimini to'liq amaliyotga tatbiq etish yo'lida quyidagi asosiy muammolar ko'zga tashlanadi:**

soliqqa tortish tizimidagi nomutanosiblik: Islomiy moliya operatsiyalarida (masalan, Murabaha) tovar bank tomonidan sotib olinib, so'ng mijozga ustama bilan sotiladi, bu esa amaldagi qonunchilikda "ikki tomonlama soliq" (QQS) yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin;

huquqiy bazaning yetishmasligi: Amaldagi "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi qonun hujjatlari asosan an'anaviy bank tizimiga moslashtirilgan bo'lib, islomiy moliya mahsulotlarining o'ziga xos xususiyatlarini to'liq qamrab olmaydi;

kadrlar yetishmovchiligi: Oliy o'quv yurtlarida islom iqtisodiyoti va shariat standartlari (AAOIFI) bo'yicha chuqur bilimga ega mutaxassislar tayyorlash tizimi hali yetarli darajada yo'lga qo'yilmagan;

moliyaviy savodxonlik va ishonch: Aholining katta qismi islom moliyasi va an'anaviy bank tizimi o'rtasidagi farqni hali to'liq anglab yetmagan.

Tizimni rivojlantirish bo'yicha takliflar. **Ushbu muammolarni bartaraf etish va iqtisodiy diversifikatsiyani ta'minlash uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish taklif etiladi:**

qonunchilikni liberallashtirish: Soliq kodeksiga islomiy moliya operatsiyalarini an'anaviy bank xizmatlari bilan tenglashtiruvchi o'zgartirishlar kiritish, xususan, aktivlarni qayta sotishda QQS bo'yicha imtiyozlar berish lozim.

"Islomiy darchalar"ni joriy etish: An'anaviy banklar tarkibida islom tamoyillari asosida xizmat ko'rsatuvchi alohida tarkibiy bo'linmalar ochishga ruxsat beruvchi normativ hujjatlarni qabul qilish;

sukuk bozorini shakllantirish: Davlat va xususiy sektor uchun islomiy obligatsiyalar (Sukuk) chiqarish mexanizmini yo'lga qo'yish orqali yirik infratuzilma loyihalariga investitsiya jalb qilish;

ta'lim dasturlarini modernizatsiya qilish: Iqtisodiyot yo'nalishidagi oliy ta'lim muassasalarida Islom moliyasi va FinTex bo'yicha maxsus fanlarni joriy etish, xalqaro ekspertlar ishtirokida kadrlar malakasini oshirish;

raqamli platformalarni qo'llab-quvvatlash: IMAN kabi mahalliy FinTex loyihalarini yanada kengaytirish va ularning tajribasidan boshqa moliya institutlarida foydalanish;

Toshkent xalqaro moliya markazini rivojlantirish: Markaz doirasida islomiy investitsiyalarni jalb qilish uchun maxsus huquqiy rejim yaratish va Yaqin Sharq investorlari uchun jozibador muhit shakllantirish.

Islom moliyasi — bu shunchaki "yashil" moliya emas, balki real aktivlarga tayanadigan va inqirozlarga chidamli iqtisodiy modeldir. IMAN loyihasining muvaffaqiyati va xalqaro investorlarning qiziqishi O'zbekiston bu yangi bosqichga

tayyor ekanligini ko'rsatmoqda. Ushbu tizimning to'liq joriy etilishi milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini sezilarli darajada oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining Qonuni, "Banklar va bank faoliyati to'g'risida" (yangi tahriri). Lex.uz.
2. International Monetary Fund (IMF). "Islamic Finance in Central Asia: Growth and Inclusion" (2024).
3. Iman Invest tahliliy blogi. "O'zbekistonda FinTex va shariat tamoyillari" (iman.uz/blog).
4. Statistika agentligi. "Aholi daromadlari va xarajatlari to'g'risida statistik ma'lumotlar" (stat.uz).
5. International Monetary Fund (IMF). "Islamic Finance: A Growth Driver for Central Asia" (2024).
6. Iman Invest tahliliy blogi. "O'zbekistonda FinTex va shariat tamoyillari integratsiyasi" (iman.uz/blog).
7. World Bank. "Global Findex Database: Financial Inclusion and Islamic Finance" (2025).